

**Часопис «Чорноморська минувшина»:
козакознавчі та історико-географічні студії**

Оксана Амеліна

Аспірантка кафедри історії України, Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, ул. Дворянська, 2, 65082 Одеса, Україна

Вікторія Нікічук

Аспірантка кафедри історії України, Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, ул. Дворянська, 2, 65082 Одеса, Україна

**“Chornomors’ka Mynuvshyna” journal:
a review Cossacks and historical-geographical studies**

Oksana Amelina

Post-graduate student of the Department of History of Ukraine
I. Mechnikov National University, Odessa, Dvoryanska str., 2, Odessa, 65082, Ukraine

Victoria Nikichuk

Post-graduate student of the Department of History of Ukraine
I. Mechnikov National University, Odessa, Dvoryanska str., 2, Odessa, 65082, Ukraine

Сьогодні в Україні є чимала кількість періодичних видань, які публікують дослідження історико-географічної проблематики. Вагоме місце серед них займає науковий часопис «Чорноморська минувшина»: записки Відділу історії козацтва на півдні України. Голова редакційної колегії часопису академік НАН України, доктор історичних наук Смолій В. А. Відповідальні редактори – професор, доктор історичних наук Бачинська О. А. та професор, доктор історичних наук Чухліб Т. С.

Збірка «Чорноморська минувшина» станом на 2019 рік має 14 випусків, у яких уміщені статті провідних учених, висвітлюються актуальні питання історії України, історичної географії та історії українського козацтва. Пріоритетною тематикою часопису є історія українського козацтва загалом та в Чорноморському регіоні зокрема. Але разом із тим, враховуючи новітні тенденції досліджень регіональної історії, збірник публікує різноманітні джерела і дослідження з історії краю, починаючи з заселення його людиною, що зумовлює геополітичним, комунікативним, економічним й військово-стратегічним значенням, яке мав Чорноморський регіон.

Структура збірки «Чорноморська минувшина» складається з розділів: «Статті», «Козакознавчі студії», «Топостудії», «Публікація документів», «Рецензії, інформація». Два останні розділи мають важливе джерелознавче значення, оскільки публікують документи як з українських, так і іноземних архівів. У розділі «Рецензії» міститься огляд нових монографічних видань, перспективи проведених конференцій, тощо. Відповідно до вище зазначеного надаємо короткий огляд козакознавчих досліджень, опублікованих у «Чорноморській минувшині».

Перший випуск збірки вийшов друком у 2006 р. З того часу і до сьогодні в часописі було опубліковано 159 статей, 46 публікацій документів та 50 оглядів і рецензій. Із загальної кількості перелічених 96 публікацій стосувалися тематики українського козацтва.

Серед авторів часопису – відомі українські історики: Чухліб Т. В., Гончарук Т. Г., Бачинська О. А., Діанова Н. М., Каюк С. М., Полторака В. М., Середа О. Г. та ін. Зазначимо, що більша частина окремих історичних досліджень, опублікованих у цьому часописі, були допрацьовані авторами та стали комплексними виданнями у формі монографій, окремих збірок документів та ін. Серед таких варто відзначити дослідження Чухліба Т. В. та Полторака В. М. Монографічні видання у серії «Чорноморська минувшина» презентує: Цубенко В. «З історії військово-господарських формувань в Україні: Новоросійське (Херсонське) військове поселення кавалерії. 1817–1857 рр.» (2006); Гончарук Т. Г. «Нашадки українських козаків та “народження Одеси”» (2006); Одеса-козацька. Наукові нариси. [2-е вид. змінене та допов.] (2008); Цубенко В. Л. «Документи з історії військових поселень в Україні» (2008); Вінцковський Т., Джумига Є., Мисечко А. «Українські мілітарні формування в Одесі в добу Центральної Ради (березень 1917-квітень 1918 рр.). Наукові нариси» (2010).

Особливе місце в часописі займає розділ «Козакознавчі студії», присвячений дослідженням козацтва істориками Причорноморського регіону та аналізу історіографії, бібліографії. У даному розділі міститься всього 28 публікацій. Постійним дописувачем розділу, якого варто відмітити є історик Гончарук Т. Г., який поєднує краєзнавчі дослідження з історією козацтва, заповнюючи маловідомі сторінки розвитку краю. Розділ «Публікація документів» містить цілий комплекс опублікованих різноманітних джерел, які стосуються Чорноморського регіону. Зазначені джерела несуть у собі інформацію від історії первісних людей та заселення Півдня України до економічного, соціального, етнічного розвитку краю ХІХ – початку ХХ ст. На сторінках збірника «Чорноморська минувшина» міститься інформація та коротка характеристика діяльності сучасних козацьких організацій Півдня України, що вміщена у розділі «Рецензії, інформація».

Також наукове зацікавлення викликає ґрунтовний аналіз та узагальнення авторами маловідомих сторінок українського козацтва у контексті україно-османських соціокультурних зав’язків. Опубліковані матеріали із даної проблематики зумовлюють об’єктивність та необхідність подальшого дослідження та переоцінки деяких питань козацько-тюркської взаємодії. Так, у виданні опубліковані статті та документи, які стосуються проблеми торгово-економічних питань, полону татар, турків, ногайців, захоплених під час козацьких походів на територію Османської імперії та підконтрольних їй васальнозалежних держав. По-новому переоцінюється питання Українського Степового Фронтиру не як лінії розмежування, а як зони взаємодії різних соціумів та культур. Також цікавими є питання україно-татарських союзів, що відігравали ключову роль у системі міжнародних відносин ХVІІ–ХVІІІ ст. Саме у контексті вказаного напрямку досліджень варто відмітити історика Середу О. Г. який неодноразово публікував на сторінках збірника цінні османські документи. Ці вперше опубліковані документи мають важливе значення для висвітлення проблематики історії козацтва та краєзнавства. Дописувачами вказаного розділу та проблематики також є Бачинська О. А., Ферідун М. Емеджен, Полторака В. М.

У контексті вище зазначеного варто дати короткий перелік наступних публікацій: Чухліб Т. «Особливості турецької політики гетьмана Б.Хмельницького» [Вип. 2, 2007 р., с. 6–17]; Подкупко Т. «Геополітичний чинник в політиці гетьмана «Ханської України» Петра Іваненка (Петрика)» [Вип. 2, 2007 р., с. 31–36], Середа О. «Ханська Україна в адміністративній структурі Сілістринсько-Очаківського єялету» [Вип. 3, 2008 р., с. 52–72], Грибовський В. «Політична адміністрація Кримського ханства в Буджацькій орді у період між 1739–1769 рр.» [Вип. 4, 2009 р., с. 24–33], Федорук Я. «Політика Кримського ханства в Охматівській кампанії 1654–1655 рр.» [Вип. 7, 2012 р., с. 3–11], Федорук Я. «Османські хроніки Гасана Веджігі та Мегмеда Галіфе як джерела до політичної історії 30-х – 60-х років ХVІІ ст.» [Вип. 8, 2013 р., с. 3–10], Полторака В. «Структура та типологія запорозько-донських конфліктів в приазовських землях у 1743–1775 рр.» [Вип. 9, 2014 р., с. 12–19], Чухліб Т. «Іван Мазепа як полководець: військові походи до Хаджибею, Північного Причорномор’я та Криму у 1687–1699 рр.» [Вип. 10, 2015 р., с. 3–16], Сокирко О. «Українські сердюки та османські serden-geçti (до дискусії про етимологію та побутування термінів)» [Вип. 14, 2019 р., с. 3–11].

Ще однією складовою друкованих матеріалів «Чорноморської минувшини» є питання, пов’язані з історичною географією Півдня України та інших регіонів нашої держави.

Так, основними напрямками історико-географічних досліджень, що висвітлюються на сторінках збірника переважно є історична політична географія, історична географія населення, топоніміка, картографія, тощо. Проблематика історичної географії торкається переважно питань саме територіальної складової, зокрема щодо володіння територією Бессарабії, Нижнього Придунав'я. Також у збірнику акцентується увагу на питаннях власне заселеності регіону різними етнічними групами, зокрема, козаками або явищем переселення певних груп населення в Чорноморський регіон. Зокрема ці аспекти побіжно висвітлені у дослідженнях Полторака В. М. «Західна Чорноморія»: Вилково – Тульча – Варна – Бургас – Стамбул» [Вип. 8, 2013 р., с. 150–153], Новікової Л. В. «Право володіння територією «Бессарабії» у XIX – на початку XX ст.: складне переплетіння аргументів зацікавлених сторін в умовах регіону-фронтиру» [Вип. 12, 2017 р., с. 78–100], Ферідуна М. Емеджен «Османські архівні відомості про регіон Аккерман-Бендери-Очаків і Ходжабей. XVI ст.» [Вип. 13, 2018 р., с. 73–76], Красножона А. В. «Історична топографія фортеці та міста аккерман у 1770–1793 рр.» [Вип. 11, 2016 р., с. 16–24], Сеня Д. «Нам тут на реке аграхани жить не тесно ...»: із історії початкового етапу освоєння донським козацтвом Північного Кавказу в кінці XVII ст.» [Вип. 3, 2008 р., с. 16–27], Середи О. Г. «Населені пункти Північно-західного Причорномор'я за османськими джерелами: проблема датування та історичного розвитку» [Вип. 4, 2009 р., с. 55–72], Белової Є. «Міграція населення із приднайських князівств на Південноукраїнські землі у XVIII ст.» [Вип. 4, 2009 р., с. 48–55], Ликової В. «Переселення малоросійських козаків на землі Чорноморського війська на початку XIX ст.» [Вип. 5, 2010 р., с. 27–33], Бачинської О. А. «Опис земель межиріччя Південного Бугу та Дністра в кінці XVIII ст. (за матеріалами Російського державного військовоісторичного архіву)» [Вип. 9, 2014 р., с. 82–109] тощо.

Окремо слід визначити карти як важливу складову історико-географічних досліджень, оскільки саме за допомогою карт дослідники унаочнюють свої напрацювання. Карти неодноразово зустрічаються на сторінках збірника як додатки до статей. Зокрема, Авраменко А. у своїй публікації «Історико-географічні аспекти дослідження чорноморської і кубанської козацької минувшини (питання картографічної реконструкції)» додав картографічний матеріал [Вип. 14, 2019 р., с. 85–104]. Бачинська О. А. у статті «Козацьке порубіжжя у великій політиці та повсякденні між двома російсько-турецькими війнами першої третини XIX ст. (за матеріалами Держархіву Одеської області)» [Вип. 13, 2018 р., с. 77–99].

Таким чином, часопис «Чорноморська минувшина» є важливою частиною історичних студій України. Тематика історії українського козацтва та питань історичної географії широко представлена на сторінках даної збірки.

Дата подання матеріалу у редакцію 19.12.2019 р.